

Sivistysvaliokunta

Yhdenvertaisuusvaltuutetun kertomus eduskunnalle 2026

Työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Yhdenvertaisuusvaltuutetun kertomus eduskunnalle 2026 (K 2/2026 vp): Asia on saapunut sivistysvaliokuntaan lausunnon antamista varten. Lausunto on annettava työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle.

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:

- yhdenvertaisuusvaltuutettu Rainer Hiltunen, yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto
- erityisasiantuntija Matti Jutila, yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto
- lapsiasiavaltuutettu Elina Pekkarinen, lapsiasiavaltuutetun toimisto
- opetusneuvos Mervi Eskelinen, opetus- ja kulttuuriministeriö
- kielellisten oikeuksien erityisasiantuntija Anne Kirste Aikio, saamelaiskäräjät
- hyvinvointiasioiden johtaja Maria Salenius, Suomen Kuntaliitto
- asiantuntija Henna Niskala, ADHD-liitto ry
- toiminnanjohtaja Sarianna Reinikainen, Erilaisten oppijoiden liitto ry
- valtiotieteiden tohtori, yliopistonlehtori Harry Lunabba
- lehtori Noora Nampajärvi

Valiokunta on saanut kirjallisen lausunnon:

- Opetushallitus
- Kulttuuri- ja taidealan keskusjärjestö KULTA ry
- Opetusalan Ammattijärjestö OAJ ry
- Sivistysala ry
- Suomen Olympiakomitea ry
- Suomen Paralympiakomitea ry
- Vammaisfoorumi ry
- Varhaiskasvatuksen Opettajien Liitto VOL ry
- yliopistonlehtori Arto Selkälä, Lapin yliopisto
- tutkija Juha Jona
- kestävyystieteen professori Reetta Toivanen

Valiokunnan lausunto SiVL 10/2026 vp

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

Yleistä

Yhdenvertaisuusvaltuutetusta annetun lain mukaan valtuutettu antaa eduskunnalle kerran neljässä vuodessa kertomuksen yhdenvertaisuuden toteutumisesta, ja nyt käsiteltävänä on kolmas eduskunnalle annettu yhdenvertaisuusvaltuutetun kertomus. Lisäksi yhdenvertaisuusvaltuutettu antaa vuosittain valtioneuvostolle kertomuksen toiminnastaan. Yhdenvertaisuusvaltuutettu onkin asiantuntijakuulemisessa korostanut, ettei eduskuntakertomus ole kuvaus kaikesta siitä työstä, mitä valtuutettu eri syrjinnän vaarassa olevien ryhmien, kuten esimerkiksi neurovähemmistöjen, osalta tekee.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun kertomuksessa käsitellään syrjinnän ilmenemistä eri elämänalueilla Suomessa ja esitetään suosituksia, joilla voidaan vahvistaa yhdenvertaisuuden sekä muiden perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista. Sivistysvaliokunta on tarkastellut yhdenvertaisuusvaltuutetun kertomusta oman toimialansa kannalta ja keskittyy lausunnossaan erityisesti varhaiskasvatusta ja koulutusta sekä urheilujärjestöjä ja seuroja koskeviin näkökohtiin. Asiantuntijalausunnossa todetun mukaisesti sivistykselliset oikeudet — muun muassa oikeus varhaiskasvatukseen, koulutukseen, kulttuuriin ja elinikäiseen oppimiseen — ovat keskeinen osa myös vammaisten henkilöiden osallisuutta, yhdenvertaista osallistumista sekä täysivaltaista kansalaisuutta.

Sivistysvaliokunta toteaa, että opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalla on tehty pitkäjänteisesti työtä tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistäminen näkyy vahvasti esimerkiksi kasvatusta ja koulutusta ohjaavissa valtakunnallisissa perusteasiakirjoissa, kuten Opetushallituksen päättämässä perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa. Opetushallitus on myös ministeriön tuella valmistellut ohjeistusta ja oppaita tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi kasvatuksessa ja koulutuksessa. Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistäminen on myös kirjattu muun muassa liikuntalain ja nuorisolain tavoitetta koskeviin säännöksiin ja näkyy käytännössä esimerkiksi avustusten myöntökriteereissä.

Valiokunta pitää tärkeänä, että opetussuunnitelmissa ja oppimateriaaleissa välitetään oppilaille historiallisesti todenmukainen ja riittävän moniääninen kuva Suomen vähemmistökansoista ja alkuperäiskansoista. Saamelaisten historiaa, kieliä ja kulttuureja koskevassa opetuksessa on tärkeää tuoda esiin myös saamelaisten sisäinen moninaisuus, eri saamelaisryhmien historiallinen asema sekä vähemmistökansan sisäisiin vähemmistöihin liittyvät kysymykset ja haasteet.

Opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annetun lain 44 a §:ssä säädetään erityisavustuksesta varhaiskasvatuksen sekä esi- ja perusopetuksen koulutuksellista tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta edistäviin toimenpiteisiin. Säännöksen perusteella esi- ja perusopetuksen järjestäjille sekä varhaiskasvatuksen järjestäjille voidaan myöntää erityisavustusta valtion talousarviossa tarkoitukseen osoitetun määrärahan rajoissa ja neljäksi vuodeksi kerrallaan.

Opetus- ja kulttuuriministeriö on laatinut koko koulutusjärjestelmän kattavan yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon kehittämisohjelman vahvistaakseen tietopohjaa sekä yhdenvertaisuus- ja tasa-

Valiokunnan lausunto SiVL 10/2026 vp

arvoasioiden käytäntöjä kasvatuksessa ja koulutuksessa. Kehittämisohjelma on julkaistu 28.5.2025 ja se on valmisteltu osana valtioneuvoston yhdenvertaisuustiedonantoa. Kehittämisohjelma tarjoaa tietoa ja työkaluja kasvatuksen ja koulutuksen tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämistyöhön, oppimisympäristön turvallisuuden edistämiseen sekä lasten ja nuorten osallistamiseen.

Erilaiset oppijat

Erilaisiksi oppijoiksi voidaan määritellä henkilöt, joilla on oppimisvaikeus (lukivaikeus, matematiikan vaikeus, hahmotusvaikeus tai motorinen vaikeus) tai jokin muu oppimiseen vaikuttava neurokirjon ominaisuus (kuten ADHD ja autismikirjo). Asiantuntijalausunnossa on tuotu esiin keskeisenä huolena se, että erilaiset oppijat muodostavat suuren mutta yhdenvertaisuuspolitiikassa alitunnistetun ryhmän, jonka oikeus oppimiseen, osallisuuteen ja työelämään ei nykyisin toteudu yhdenvertaisesti. Erilaisia oppijoita on noin 20 prosenttia ikäluokasta.

Asiantuntijalausunnossa on korostettu, että erilaisten oppijoiden yhdenvertaisuuden edistäminen kaikissa ikävaiheissa ja elämänalueilla ei ole vain ihmisoikeuskysymys, vaan se on myös kansantaloudellinen kysymys. Kun oppimisen ja työssä suoriutumisen esteet poistetaan sekä tarpeenmukainen, oikea-aikainen ja riittävä tuki varmistetaan, ihmisten alisuoriutuminen ja syrjäytyminen vähenevät ja hyvinvointi paranee. Pitkällä aikavälillä näin saavutettavat säästöt ovat huomattavasti suuremmat kuin tukeen käytettävät resurssit. Tämänkin vuoksi on välttämätöntä, että kaikkien vähemmistöryhmien yhdenvertaisuutta edistetään määrätietoisesti — ei vain yksilön oikeuksien toteuttamiseksi vaan myös suomalaisen yhteiskunnan turvallisuuden, elinvoiman ja uusiutumiskyvyn vahvistamiseksi.

Asiantuntijalausunnon mukaan erilaiset oppijat kärsivät erityisesti välillisestä syrjinnästä, kun olemassa olevat käytännöt ovat rakentuneet pääsääntöisesti tyypillisten oppijoiden oppimista ja työskentelyä edistämään. Keinoja erilaisten oppijoiden tarvitsemien kohtuullisten mukautusten tekemiseen ei tunneta riittävästi. Usein ei myöskään ymmärretä, että mukautukset eivät ole ensisijaisesti kustannuskysymys, vaan ne mahdollistavat oppimisen, opiskelun ja työssä menestymisen.

Sivistysvaliokunta toteaa, että yhdenvertaisuuslain 15 §:ssä säädetään kohtuullisista mukautuksista vammaisten ihmisten yhdenvertaisuuden toteuttamiseksi. Saadun selvityksen mukaan laissa tarkoitetun vammaisuuden määritelmä on laaja ja lain soveltamisessa nojaututaan YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen määritelmään. Mainitun sopimuksen 1 artiklan mukaan vammaisiin henkilöihin kuuluvat ne, joilla on sellainen pitkäaikainen ruumiillinen, henkinen, älyllinen tai aisteihin liittyvä vamma, joka vuorovaikutuksessa erilaisten esteiden kanssa voi estää heidän täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisensa yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa.

Yhdenvertaisuuslaissa tarkoitettu vammaisuuden käsite ei näin ollen perustu diagnoosiin, eikä henkilön välttämättä tarvitse pitää itseään vammaisena henkilönä, jotta hänet voidaan katsoa yleissopimuksen tai yhdenvertaisuuslain soveltamisessa oikeudellisesti vammaiseksi henkilöksi, jonka tarpeisiin on tarvittaessa vastattava kohtuullisilla mukautuksilla. Vammaisuus ilmenee

Valiokunnan lausunto SiVL 10/2026 vp

suhteessa erilaisiin fyysisiin tai sosiaalisiin esteisiin, jotka estävät henkilön yhdenvertaisen ja täysimääräisen osallistumisen yhteiskunnassa. Erilaisia oppijoita voidaan lähtökohtaisesti pitää yhdenvertaisuuslain näkökulmasta vammaisina henkilöinä.

Saadun selvityksen mukaan yhdenvertaisuusvaltuutettu vastaanotti vuonna 2025 yhteensä 2 381 syrjintää koskevaa yhteydenottoa, joista 24 prosentissa syrjintäperusteena oli vammaisuus. Vastaava syrjintäperuste kasvatukseen ja koulutukseen liittyvissä yhteydenotoissa oli puolestaan 35 prosentissa tapauksista. Yhdenvertaisuusvaltuutettu ei tilastoi yhteydenottoja tai antamia lausuntoja tarkemmin eri vammaisryhmien mukaan, mutta asiantuntijalausunnon mukaan valtaosa yhteydenotoista koskee neurovähemmistöihin kuuluvien henkilöiden kokemaa syrjintää. Yhdenvertaisuusvaltuutetun laillisuusvalvonnassa ei ole aiheuttanut ongelmia kysymys siitä, ovatko erilaiset oppijat vammaisia henkilöitä, joita oikeus kohtuullisiin mukautuksiin koskee.

Oppimisen ja koulunkäynnin tuen uudistus

Yhdenvertaisuusvaltuutetun kertomuksessa todetaan, että koulutussektorilla yhdenvertaisuudessa on edistytty, mutta lapset kohtaavat kuitenkin koulutuksessa syrjintää. Myös asiantuntijalausunnossa on tuotu esiin, että vammaiset lapset ja nuoret kohtaavat edelleen merkittäviä esteitä eri koulutusasteilla ja että kysymys ei ole ainoastaan yksittäisistä syrjintätilanteista, vaan koulutusjärjestelmän rakenteista ja toimintatavoista, jotka eivät kaikilta osin vastaa yksilöllisiin tuen tarpeisiin. Esteet esimerkiksi neurokirjon oppilaiden yhdenvertaisuuden toteutumiseksi ovat ennen kaikkea rakenteellisia: tuki on epäselvää, viivästyy tai jää kokonaan toteutumatta.

Asiantuntijalausunnossa on myös todettu, että esteettömyys ymmärretään kouluissa yhä lähes yksinomaan fyysisenä, eli esimerkiksi pyörätuoliluiskina ja hisseinä. Neurovähemmistön oppilaille esteettömyyden ytimessä ovat sen sijaan aistiesteettömyys sekä kognitiivinen, sosiaalinen ja psyykinen esteettömyys. Mikäli koulut tarkastelisivat esteettömyyttään myös niin sanotun neuroesteettömyyden kautta, vähenisi lasten kuormittuminen ja esimerkiksi koulupäivien lyhentämisen tarve merkittävästi.

Perusopetuslain uudessa pääosin 1.8.2025 voimaan tulleessa 4 a luvussa säädetään oppilaan oikeudesta oppimisen ja koulunkäynnin tukeen. Oikeus saada tukea perustuu siihen, että oppilaalla on vaikeuksia osallistua opetukseen tai suoriutua opinnoistaan. Yksi yhdenvertaisuusvaltuutetun kertomukseen sisältyvä suositus on, että perusopetuslain uudistettujen tukea koskevien säännösten vaikutuksia vammaisiin oppilaisiin on selvitettävä ja arvioitava kattavasti ja että mahdollisia puutteita on korjattava.

Sivistysvaliokunta toteaa, että oppilaan oikeus saada perusopetuslain mukaista oppimisen ja koulunkäynnin tukea ei perustu lääketieteelliseen diagnoosiin tai vammaisuuteen. Myöskään tuen toteuttamiseen liittyvässä tilastotiedonkeruussa, jolla sen toteutumista ja vaikutuksia seurataan, ei kerätä tietoa oppilaiden vammattomuudesta tai vammaisuudesta.

Oppimisen ja koulunkäynnin tuen uudistuksen on arvioitu vahvistavan kaikkien eli myös vammaisten oppilaiden oikeutta saada opetusta sekä sitä varten tarvitsemaansa apua ja tukea.

Valiokunnan lausunto SiVL 10/2026 vp

Perusopetuslain mukaisen oppimisen ja koulunkäynnin tuen eli ryhmäkohtaisten tukimuotojen, oppilaskohtaisten tukitoimien järjestämisen sekä 1.8.2026 voimaan tulevan uuden 20 i §:n (Perusopetuksen järjestäminen oppimiskykyyn vaikuttavan vamman, sairauden tai toimintakyvyn rajoitteen perusteella) lisäksi koulutuksen järjestäjällä on yhdenvertaisuuslain mukainen velvollisuus tehdä asianmukaiset ja kulloisessakin tilanteessa tarvittavat kohtuulliset mukautukset.

Sivistysvaliokunta on sisällyttänyt oppimisen tuen uudistamista koskevaan mietintönsä (SiVM 11/2024 vp) seurantalausumia, jotka eduskunta on hyväksynyt. Eduskunta on muun muassa edellyttänyt, että hallitus seuraa lain toimenpanoa ja vaikutuksia sekä kerätyn tiedon perusteella oppilaiden saaman tuen toteutumista ja sitä, onko lainsäädännöllä päästy niihin tavoitteisiin, jotka sille on asetettu. Saadun selvityksen mukaan uudistuksen vaikutuksia oppimisen ja koulunkäynnin tuen toteutumiseen kaikkien oppilaiden osalta arvioidaan sekä vuosittaisella tilastotiedonkeruulla että vuoden 2026 alussa käynnistyneellä kolmevuotisella tutkimushankkeella. Niiden perusteella seurataan, miten oppilaiden oikeus saada tukea toteutuu valtakunnallisesti sekä arvioidaan mahdollisia muutostarpeita.

Varhaiskasvatuksen yhdenvertaisuussuunnitelmat

Yhdenvertaisuusvaltuutetun kertomuksessa todetaan, että yhdenvertaisuutta on edistettävä koulutuksessa ja varhaiskasvatuksessa tehokkaammin ja suunnitelmallisemmin. Yhdenvertaisuusvaltuutettu suosittelee, että varhaiskasvatuksen yhdenvertaisuussuunnitteluvelvollisuus palautetaan toimipaikkatasolle ja että yhdenvertaisuussuunnitelmat laaditaan edelleen varhaiskasvatuksen toimipaikoissa samanaikaisesti tasa-arvosuunnitelmien kanssa, vaikka siihen ei tällä hetkellä ole velvoitetta laissa. Kertomuksessa todetun näkemyksen mukaan toimipaikkakohtaiset suunnitelmat antavat parhaat edellytykset lasten yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon toteutumiselle. Kertomukseen sisältyy lisäksi myös suositus, jonka mukaan koulutusta yhdenvertaisuussuunnittelusta ja lasten näkemysten huomioimisesta suunnittelussa on lisättävä.

Asiantuntijalausunnoissa on esitetty toisistaan eriäviä näkemyksiä varhaiskasvatuksen yhdenvertaisuussuunnittelun toimipaikkakohtaisuuden tarpeellisuudesta. Yhdenvertaisuuslakia on muutettu vuonna 2024 siten, että laki ei enää velvoita varhaiskasvatuksen järjestäjiä laatimaan toimipaikkakohtaisia toiminnallisia yhdenvertaisuussuunnitelmia. Sivistysvaliokunta on asiaa koskevassa lausunnossaan (SiVL 10/2024 vp) pitänyt muutosta tarkoituksenmukaisena varhaiskasvatuksen suunnittelutyön keventämiseksi ja työajan suuntaamiseksi entistä enemmän lasten parissa tapahtuvaan perustyöhön. Lisäksi valiokunta on todennut, että muutoksessa ei ole ehdotettu poistettavaksi yhdenvertaisuuden turvaamisen ja edistämisen suunnitelmallisuutta koskevaa sääntelyä kokonaan, vaan sen tarkoituksena on ollut vähentää päällekkäisten suunnitelmien tekemistä.

Varhaiskasvatuksen järjestäjillä ja palveluntuottajilla on muutoksesta riippumatta säilynyt lakisääteinen velvollisuus arvioida toimintansa vaikutuksia eri väestöryhmiin ja yhdenvertaisuuden toteutumista toiminnassaan sekä ryhtyä tarvittaviin toimenpiteisiin yhdenvertaisuuden toteutumisen edistämiseksi. Varhaiskasvatuksen järjestäjällä ja palveluntuottajalla on myös oltava suunnitelma tarvittavista toimenpiteistä yhdenvertaisuuden

Valiokunnan lausunto SiVL 10/2026 vp

edistämiseksi. Tämä suunnitelma voi edellä todetun mukaisesti olla yhteinen kaikille toimipaikoille. Asiantuntijalausunnossa esitetyn käsityksen mukaan useissa kunnissa yhdenvertaisuussuunnitelma tehdään edelleen toimipaikkakohtaisesti yhdessä tasa-arvosuunnitelman kanssa.

Koulukuljetukset

Yhdenvertaisuusvaltuutetun kertomuksessa todetaan, että vammaisten lasten yhdenvertaisuus koulutuksessa vaatii lainsäädännön selkeyttämistä ja resursseja ja että kaksi korkeimman hallinto-oikeuden vuosikirjaratkaisua ovat linjanneet uudella tavalla oikeudesta maksuttomaan koulukuljetukseen. Kertomukseen sisältyvien suositusten mukaan perusopetuslakia on selkeytettävä vammaisten lasten koulukuljetusten osalta vastaamaan nykyistä oikeuskäytäntöä ja lisäksi koulutukseen liittyvien kuljetusten lainsäädäntöä sekä vastuunjakoa kuntien ja hyvinvointialueiden välillä on selkeytettävä. Myös ohjeistusta ja koulutusta vammaisten lasten osallisuudesta on suosituksen mukaan lisättävä.

Perusopetuslain 32 §:ssä säädetään koulumatkoista. Säännöksen mukaan perusopetusta saavalla oppilaalla on oikeus maksuttomaan kuljetukseen, jos oppilaan koulumatka on viittä kilometriä pitempi. Jos esiopetusta saavan oppilaan matka kotoa esiopetukseen tai varhaiskasvatuslaissa tarkoitettu varhaiskasvatuksesta esiopetukseen on viittä kilometriä pitempi, oppilaalla on vastaavasti oikeus maksuttomaan kuljetukseen kotoa suoraan esiopetukseen tai varhaiskasvatuksesta esiopetukseen ja esiopetuksesta kotiin tai varhaiskasvatukseen. Perusopetusta tai esiopetusta saavalla oppilaalla on oikeus maksuttomaan kuljetukseen myös silloin, kun matka oppilaan ikä ja muut olosuhteet huomioon ottaen muodostuu oppilaalle liian vaikeaksi, rasittavaksi tai vaaralliseksi. Maksuttoman kuljetuksen vaihtoehtona on oppilaan kuljettamista tai saattamista varten myönnettävä riittävä avustus.

Jos oppilas otetaan muuhun kuin kunnan osoittamaan lähikouluun tai opetuksen järjestämispaikkaan, oppilaaksi ottamisen edellytykseksi voidaan asettaa, että huoltaja vastaa oppilaan kuljettamisesta tai saattamisesta aiheutuvista kustannuksista. Lisäksi, jos esiopetusta saava lapsi osallistuu toisessa kunnassa järjestettävään varhaiskasvatukseen, opetuksen järjestäjällä on oikeus edellyttää, että lapsen huoltaja vastaa lapsen kuljettamisesta tai saattamisesta aiheutuvista kustannuksista varhaiskasvatus- ja esiopetuspaikan välillä.

Perusopetuslain 48 b §:n mukaan kunta voi järjestää aamu- ja iltapäivätoimintaa. Aamu- ja iltapäivätoimintaa järjestettäessä tulee ottaa huomioon, että niillä toimintaan osallistuvilla lapsilla, joilla on 32 §:n mukainen oikeus koulumatkaetuun, on mahdollisuus käyttää tätä etuutta. Säännös on tarkoitettu toimintojen suunnittelua ohjaavaksi, eikä se siten esimerkiksi velvoita kuntaa kuljetusten järjestämiseen. Kunta ei voi rajata aamu- ja iltapäivätoiminnan kohdejoukkoa siten, että toimintaan otettaisiin vain 1. ja 2. vuosiluokan oppilaita eikä lainkaan muiden vuosiluokkien oppilaskohtaista tukea saavia oppilaita. Asiantuntijalausunnossa on tuotu esiin, että mikäli kohtuulliset mukautukset aiheuttavat suuria kustannusvastuita tai palvelujen laajentamista kunnille, on mahdollista, että aamu- ja iltapäivätoiminta supistuu.

Sivistysvaliokunta toteaa, että yhdenvertaisuusvaltuutetun eduskuntakertomuksessa esitetty vammaisten lasten koulumatkoja koskevan velvoitteen laajentaminen nykyisestä merkitsisi

Valiokunnan lausunto SiVL 10/2026 vp

perusopetuksen järjestäjien lakisääteisten tehtävien laajentumista. Lakimuutoksilla olisi myös kustannusvaikutuksia, jotka tulisi huomioida lisäyksinä valtionosuusjärjestelmään.

Katsomusaineet

Yhdenvertaisuusvaltuutetun kertomukseen sisältyy osio (s. 110—112), jossa käsitellään uskontojen ja vakaumusten yhdenvertaisuuden parantamista koulutuksessa. Kertomus sisältää myös suosituksen, jonka mukaan katsomusaineiden valinnanvapauteen ja eri katsomusaineiden ylioppilaskirjoituksiin liittyvät yhdenvertaisuusongelmat on korjattava viipymättä.

Opetus- ja kulttuuriministeriö on julkaissut keväällä 2022 katsomusaineiden opetuksen nykytilasta ja uudistamistarpeista selvityksen, johon sisältyvän ehdotuksen perusteella Opetushallitus asetti katsomusaineiden kehittämistä varten kehittämisryhmän, jonka loppuraportti julkaistiin keväällä 2025. Opetushallituksen kehittämisryhmän tehtävänä oli linjata lyhyen ja pitkän aikavälin kehittämistoimenpiteitä sekä tehdä toteuttamisesitykset seuraavaa hallitusohjelmaa varten. Kehittämisryhmän raporttiin sisältyi yhteensä 13 ehdotusta, joista suurin osa vaatisi vaikutusarviointia ja lakimuutoksia.

Asiantuntijalausunnossa todetaan, että katsomusaineiden opetuksen nykyinen järjestämismalli ja sen taustalla oleva lainsäädäntö ovat monimutkaisia. Katsomukselliset ja demografiset muutokset asettavat haasteita nykyiselle uskonnollisen yhteiskunnan jäsenyyteen pohjaavalle ja useisiin oppimääriin ja kahteen oppiaineeseen jakautuvalle katsomusaineiden opetuksen mallille.

Opetus- ja kulttuuriministeriön asettaman väestökehityksen haasteita perusopetuksen järjestämisessä tarkastelleen työryhmän 12.3.2026 julkaistussa loppuraportissa (OKM julkaisuja 2026:14) ehdotetaan siirryttäväksi yhdenvertaisuuteen liittyvien ongelmien ratkaisemiseksi ja kustannusten hillitsemiseksi uskonnon ja elämäntiedon opetuksessa eri oppimääristä kaikille yhteiseen katsomusaineeseen.

Sivistysvaliokunta yhtyy asiantuntijalausunnossa esitettyyn näkemykseen siitä, että yksittäisten toimenpiteiden ratkaisemisen sijaan olisi tärkeää tarkastella, millä mallilla katsomusaineiden opetusta pystytään toteuttamaan tulevaisuudessa ottaen huomioon yhdenvertaisuus, taloudelliset haasteet, väestökehitys ja katsomusten muutokset.

Yhdenvertaisuuslain häirinnän kiellon sääntely urheilujärjestöissä ja seuroissa

Yhdenvertaisuusvaltuutetun kertomuksessa todetaan, että ”Urheilussa on otettu viimeisten vuosien aikana isoja edistysaskeleita häirinnän tunnistamiseksi ja poistamiseksi sekä häirinnän uhrien auttamiseksi. Yleisluontoisista arvolinjauksista ja puheesta nollatoleranssista on useissa lajiliitoissa ja urheiluseuroissa edetty konkreettisiin toimintaohjeisiin ja kurinpitokäytäntöjen uudistamiseen.” Kertomukseen sisältyy kuitenkin myös kirjaus siitä, että urheilujärjestöjen ja seurojen vastuuta syrjintään puuttumisesta on vahvistettava.

Kertomukseen sisältyvän suosituksen (s. 116) mukaan yhdenvertaisuuslain häirinnän kiellon sääntelyyn on lisättävä urheilujärjestöjen ja seurojen velvollisuus ryhtyä toimenpiteisiin häirinnän poistamiseksi, kun järjestön tai seuran toiminnan piirissä tapahtuva häirintä on tullut

Valiokunnan lausunto SiVL 10/2026 vp

sen tietoon. Lisäksi suosituksessa todetaan, että järjestöjen ja seurojen menettely tulisi katsoa syrjinnäksi, jos ne eivät ryhdy toimiin häirinnän poistamiseksi. Kertomuksen sivulla 16 vastaava suositus on ulotettu urheilujärjestöjen ja seurojen lisäksi myös kulttuuri- ja muihin vapaa-ajan järjestöihin.

Asiantuntijalausunnossa esitetyn näkemyksen mukaan lainsäädännön tarkentaminen on mahdollinen, mutta puutteellinen ratkaisu toiminnan piirissä havaittuun häirintään puuttumisessa. Mahdollisen lainsäädännön tarkennuksen osalta olisi tärkeää selventää riittävän puuttumisen ja riittävien seuraamusten sisältö erilaisissa tilanteissa. Asiantuntijalausunnossa todetaan, että ensisijaista olisi kuitenkin ennaltaehkäistä häirintää, madaltaa ilmoittamiskynnystä ja lisätä valmiuksia puuttumiseen esimerkiksi viestinnän, koulutuksen ja neuvonnan keinoin. Kertomuksen suosituksen toteutuessa järjestöt ja seurat asetettaisiin puuttumisvelvollisuudessa samaan asemaan koulutuksen ja varhaiskasvatuksen järjestäjien ja työnantajien kanssa, vaikka seurojen toiminta poikkeaa edellä mainittujen toiminnasta merkittävästi muun muassa vapaaehtoistoiminnan ja sille luonteenomaisen henkilöiden vaihtuvuuden takia.

Sivistysvaliokunta toteaa, että opetus- ja kulttuuriministeriö ohjaa liikunnan ja urheilun järjestökenttää vuosittain jaettavilla yleisavustuksilla liikuntaa edistäville järjestöille. Valtionavustuksen määrän harkinnassa opetus- ja kulttuuriministeriö ottaa liikuntalain 12 §:n mukaisesti huomioon järjestöjen toiminnan laadun, laajuuden ja yhteiskunnallisen vaikuttavuuden sekä sen, miten järjestö toteuttaa liikuntalain tavoitteita sekä liikunnan ja urheilun eettisiä periaatteita. Lisäksi ministeriö huomioi sen, miten järjestö noudattaa Suomea sitovia kansainvälisiä määräyksiä ja miten järjestö edistää yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa.

Edellä kuvattua valtionavustusharkintaa täydentävät opetus- ja kulttuuriministeriön liikuntaa edistävien järjestöjen yleisavustusten hakuun sisällyttämät vastuullisuuskriteerit, joiden painoarvo avustuksen määrän harkinnassa on 15 prosenttia. Ministeriö edellyttää järjestöiltä muun muassa ajantasaisia suunnitelmia tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden osalta sekä terveellisen ja turvallisen toimintaympäristön varmistamista tarvittaessa kehittämistoimenpitein. Opetus- ja kulttuuriministeriö arvioi mainittujen tavoitteiden toteutumista järjestöissä säännöllisesti osana valtionavustusprosessia. Arvioissaan ministeriö tarkastelee myös sitä, miten liikuntaa edistävät järjestöt huolehtivat toiminnan vastuullisuudesta jäsenistössään eli seuroissa. Vastuullisuusohjelmissa havaittuihin puutteisiin ja epäkohtiin puututaan aktiivisesti ohjeistuksin sekä tarvittaessa selvityspyyntöjen ja erillisten kuulemisten kautta ja viimekätisesti myös järjestön yleisavustustasoa vuosittain arvioitaessa.

Urheilujärjestöjen toimia häirinnän poistamiseksi tukee nykyisin myös riippumaton Urheilun eettinen kurinpitolautakunta, joka käsittelee ja käyttää kurinpitovaltaa urheilun epäasiallista käyttäytymistä ja vakavia eettisiä rikkomuksia koskevissa asioissa. Tällaisia ovat muun muassa rasistinen tai syrjivä käytös tai seksuaalinen tai muu häirintä urheilussa. Kurinpitomenettelyssä sovelletaan urheiluyhteisön yhteisiä eettisten asioiden kurinpitomääräyksiä, jotka sitovat niihin toimintasäännöillään tai muilla järjestelyillä sitoutuneita yhteisöjä ja henkilöitä.

Valiokunta pitää tärkeänä myös Väestöliiton ja Olympiakomitean sekä yhteistyöalajiliittojen yhdessä perustamaa Et ole yksin -palvelua, joka antaa tukea ja neuvoa epäasiallista käytöstä kokeneelle liikunnan ja urheilun harrastajalle ja heidän läheisilleen sekä muille urheilun

Valiokunnan lausunto SiVL 10/2026 vp

toimijoille. Lisäksi palvelu kouluttaa eri tason urheilun toimijoita ja tuottaa tukimateriaalia. Pääministeri Orpon hallitusohjelman mukaisesti Et ole yksin -palvelu on laajentunut tällä hallituskaudella urheilun lisäksi nuorisosektorille ja muuhun harrastustoimintaan.

Sivistysvaliokunta toteaa, että yhdenvertaisuusvaltuutetun kertomuksessa urheilua ja järjestöjä koskevat huomiot keskittyvät häirintään puuttumiseen. Asiantuntijalausunnossa on tuotu esiin, että osallistumisen näkökulmasta perheiden taloudellinen asema on keskeinen tekijä, joka vaikuttaa yhdenvertaisiin mahdollisuuksiin esimerkiksi urheilussa ja liikunnassa. Sivistysvaliokunta yhtyy asiantuntijalausunnan näkemykseen siitä, että harrastamisen kustannuskynnyksen madaltaminen on yhteiskunnallisesti tärkeä kehittämiskohde, jota eri tahojen tulee ratkoa yhdessä. Lisäksi toimipaikkojen esteettömyys ja palveluiden saavutettavuus vaikuttavat suoraan siihen, voivatko toimintarajoitteiset henkilöt osallistua liikuntaan, harrastuksiin ja urheiluun yhdenvertaisesti. Kuten kulttuuripoliittisessa selonteossa ja sitä koskevassa valiokunnan mietinnössä (SiVM 5/2025 vp — VNS 8/2024 vp) todetaan, on monimuotoinen ja saavutettava kulttuuri jokaisenoikeus, joka kuuluu kaikille ihmisille taustasta riippumatta. Sivistysvaliokunta korostaa asiantuntijalausunnan tavoin vammaisten henkilöiden asemaa kulttuurissa sekä kokijoiden että tekijöiden roolissa.

Yhdenvertaisuuden edistäminen nuorisotyössä ja -politiikassa

Nuorisolain 2 §:n mukaan lain tavoitteena on muun muassa edistää nuorten yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa. Yhdenvertaisuuden edistäminen otetaan siten huomioon kaikessa nuorisolain mukaan myönnettävässä opetus- ja kulttuuriministeriön valtionavustustoiminnassa. Lisäksi yhdenvertaisuus näkyy vahvasti valtakunnallisten nuorisojärjestöjen yleisavustusten myöntökriteereissä. Yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistäminen on yksi kuudesta laissa olevasta järjestöjen toiminnan arviointiperusteesta vuosittaisia yleisavustuksia myönnettäessä.

Valiokunta pitää tärkeänä, että Et ole yksin -palvelu on hallitusohjelman mukaisesti laajennettu nuorisosektorille. Palvelu tarjoaa ammattilaisille osaamista ja tukea yhdenvertaisen vapaa-ajan toiminnan järjestämiseen nuorille sekä tukee nuoria mahdollisissa harrastuksiin liittyvissä syrjintä- tai häirintätapauksissa.

Valiokunta toteaa lisäksi, että vuosien 2025—2026 ajan toimiva, Suomen Partiolaiset ry:n hallinnoima Yhdenvertaisuuden nuorisoalan osaamiskeskus on kartoittanut nuorisoalan toimijoiden (kunnat, järjestöt, seurakunnat) yhdenvertaisuusosaamistarpeita ja laatinut sen pohjalta koulutus-, valmennus- ja viestintäkonseptin, jota se toteuttaa. Konseptiin sisältyy podcasteja, avoimia webinaareja, tilauskoulutuksia sekä nuorisoalan tarpeisiin tuotettuja materiaaleja.

VALIOKUNNAN PÄÄTÖSESITYS

Sivistysvaliokunta esittää,

että työelämä- ja tasa-arvovaliokunta ottaa edellä olevan huomioon.

Valiokunnan lausunto SiVL 10/2026 vp

Helsingissä 10.6.2026

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Tuula Haatainen sd
varapuheenjohtaja Ari Koponen ps
jäsen Sandra Bergqvist r
jäsen Maaret Castrén kok (osittain)
jäsen Pia Hiltunen sd
jäsen Mari Holopainen vihr (osittain)
jäsen Laura Huhtasaari ps
jäsen Hanna Kosonen kesk
jäsen Milla Lahdenperä kok
jäsen Pia Lohikoski vas
jäsen Nasima Razmyar sd
jäsen Sara Seppänen ps
jäsen Markku Siponen kesk
jäsen Jaana Strandman ps
jäsen Oskari Valtola kok

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Maiju Tuominen

Valiokunnan lausunto SiVL 10/2026 vp Eriävä mielipide

Eriävä mielipide

Perustelut

Varhaiskasvatuksen yhdenvertaisuussuunnitelmat

Yhdenvertaisuusvaltuutettu suosittelee, että varhaiskasvatuksen yhdenvertaisuussuunnitteluvollisuus palautetaan toimipaikkatasolle ja että yhdenvertaisuussuunnitelmat laaditaan edelleen varhaiskasvatuksen toimipaikoissa samanaikaisesti tasa-arvosuunnitelmien kanssa, vaikka siihen ei tällä hetkellä ole velvoitetta laissa. Yhdymme yhdenvertaisuusvaltuutetun näkemykseen sivistysvaliokunnan aiemman lausunnon (SiVL 10/2024 vp) eriävän mielipiteen mukaisesti. Varhaiskasvatuksen suunnitteluvolvoitteen poisto heikentää varhaiskasvatuksen laatua, eikä näin ollen ole lapsen edun mukainen. Lisäksi suunnitteluvolvoitteen heikentäminen on vaikuttanut negatiivisesti lapsen osallisuuteen heitä koskevissa asioissa poistamalla velvollisuuden kuulla lapsia ja heidän huoltajiaan yhdenvertaisuutta edistävissä toimenpiteistä.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun suositus toimipaikkakohtaisen yhdenvertaisuussuunnittelun palauttamiseksi on tärkeä senkin vuoksi, että sen poistaminen on katkaissut suunnitteluvolvoitteen jatkumon koulutusasteelta toiselle ja asettanut lapset eriarvoiseen asemaan keskenään. Toimipaikkakohtainen yhdenvertaisuussuunnitteluvolvoite koskee edelleen perusopetuksen ja toisen asteen oppilaitoksia, mutta ei varhaiskasvatusta. Lisäksi muutos kasvattaa työntekijöiden työtaakkaa, kun suunnitteluun varattu työaika poistetaan, mutta jokaisella työntekijällä säilyy velvollisuus yhdenvertaisuuden edistämiseen.

Katsomusaineet

Yhdenvertaisuusvaltuutetun suosituksen mukaan katsomusaineiden valinnanvapauteen ja eri katsomusaineiden ylioppilaskirjoituksiin liittyvät yhdenvertaisuusongelmat on korjattava viipymättä.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoo, että kaikilla oppilailla tulee olla oikeus valita uskonnon opetuksen ja elämäkatsomustiedon välillä. Tällä hetkellä oppilaan valinnanvapaus katsomusaineiden suhteen riippuu siitä, mihin uskonnolliseen yhteisöön hän kuuluu vai kuuluuko mihinkään.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun suosituksen tavoitteet saavutetaan parhaiten siirtymällä kaikille yhteiseen katsomusaineeseen. OKM:n selvityksen mukaan kaikille yhteinen katsomusaine oli selvityksen sidosryhmäkuulemisten perusteella varsin suosittu vaihtoehto.

Dialogi ja ymmärrys erilaisten katsomusten välillä on keskeinen osa yleissivistystä. Tämä on vastakkainasetteluja korostavassa maailmassa hyvin tärkeää. Siirtyminen kaikille yhteiseen katsomusaineeseen edistäisi yhteistä ja yhdenvertaista yleissivistystä.

Valiokunnan lausunto SiVL 10/2026 vp
Eriävä mielipide

Keskeinen kysymys uutta oppiainetta kehitettäessä on, mitä katsomusaineiden opetuksella halutaan saavuttaa. Asiasta käydyissä keskusteluissa nousee erilaisia tavoitteita, joita ovat esimerkiksi yhteinen yleissivistys, lasten ja nuorten toimijuus, kriittiseen ajatteluun kasvattaminen, yhteiskunnallinen koheesio, yhteisen kulttuuriperinnön tunteminen ja ymmärtäminen sekä yksilön katsomukselliset oikeudet.

On selvää, että uuden, yhteisen katsomusaineen tavoitteista ja sisällöistä tulee muodostaa laajasti jaettu ja hyväksytty käsitys, vaikkakin pedagogiset ratkaisut sekä uuden oppiaineen tarkemmat tavoitteet ja sisällöt kuuluvatkin kasvatuksen ja koulutuksen asiantuntijoiden työpöydälle. Tarvitsemme lisää tutkimustietoa myös esimerkiksi jo käynnissä olleista eri katsomusaineiden yhteistyön kokeiluista sekä niihin liittyvästä yhteisopettajuudesta.

Lapsiperheköyhyyden kasvattamisen vaikutukset oppimiseen ja osallisuuteen

Lapsen taustan vaikutus oppimiseen kasvaa, mikä on suuri kysymys ennen kaikkea lapsen oikeuksille ja lasten yhdenvertaisuudelle. Oppimistulokset heikkenevät eniten alimman sosioekonomisen taustan omaavilla lapsilla, ja myös lapset kokevat hyvinvointia heikentävää stressiä perheen taloudellisesta tilanteesta. Köyhyys aiheuttaa myös ulkopuolisuuden tunnetta, millä voi olla kauskantoisia vaikutuksia koko elämään, itsetuntoon ja tulevaisuususkoon.

Lasten ja nuorten eriarvoisuuden kasvu haastaa myös koko suomalaista yhteiskuntaa ja sen tulevaisuutta. Jos haluamme kasvattaa koulutustasoa, eriarvoisuutta on vähennettävä kaikin keinoin. Köyhyyden kasvattaminen nostaa selvästi todennäköisyyttä sille, että osa lapsista ja nuorista syrjäytyy ja tippuu yhteiskunnan turvaverkkojen ja koulutuksen ulkopuolelle.

Tämän vuoksi yhdyimme myös lausunnonantajien huoliin hallituksen lapsiperheköyhyyttä kasvattavista toimista ja niiden vaikutuksista oppimistuloksiin sekä lasten ja nuorten osallisuuteen ja hyvinvointiin. Köyhien lasten määrä kasvaa hallituksen leikkausten vuoksi 31 000 lapsella, jolloin köyhien lasten määrä nousee yli 150 000 lapseen. Hallituksen päätökset kasaantuvat paljolti myös samoihin perheisiin, mikä heikentää lasten yhdenvertaisuutta, oppimista ja mahdollisuuksia osallistua taide- ja kulttuuri- sekä urheilu- ja liikuntaharrastuksiin entisestään.

Saamelaisten oikeudet

Yhdenvertaisuusvaltuutetun kertomuksessa nousevat esille myös saamelaisten alkuperäiskansaoikeudet. Saamelaiskäräjät on lausunnossaan korostanut, että seuraavassa hallitusohjelmassa tulee näkyä saamelaisten oikeuksien vahvistaminen kansainvälisten sopimusten ja uuden saamelaiskäräjälain hengen mukaisesti.

Esimerkiksi yli kahden vuosikymmenen takaista saamen kielilakia (1086/2003) on tarvetta uudistaa vastaamaan nykyisiin tarpeisiin. Myös digitaalisten palvelujen kehittämisessä tulee tunnistaa nykyistä paremmin kielivähemmistöjen oikeudet. Erityistä huolta on herättänyt myös saamelaisiin naisiin kohdistuva väkivalta ja perheväkivalta. Saamelaisten kotiseutualueella ei ole yhtään toimivaa turvakotia, vaikka se on pinta-alaltaan ja välimatkoiltaan laaja alue.

**Valiokunnan lausunto SiVL 10/2026 vp
Eriävä mielipide**

Mielipide

Edellä olevan perusteella esitämme,

että työelämä- ja tasa-arvovaliokunta ottaa edellä olevan huomioon.

Helsingissä 10.6.2026

Pia Lohikoski vas
Tuula Haatainen sd
Pia Hiltunen sd
Mari Holopainen vihr
Nasima Razmyar sd